

Manuel Pérez Saldanya (València) ·
Aina Torrent-Lenzen (Köln / Wien)

**“No as volgude anar en loch del món”:
la formació de mots negatius en català antic**

1 Introducció

Un tema recurrent en els estudis sobre la negació és el de la formació de mots negatius a partir de mots o construccions que no tenien originàriament un valor negatiu.¹ La formació d'aquests mots està relacionada amb dos processos molt generals de canvi lingüístic: d'una banda, la tendència a l'analiticitat i, d'una altra, la tendència a l'expressivitat i, més concretament, a la substitució de formes neutres per formes marcades expressivament (Pérez Saldanya, 2004: 67ss.). D'acord amb aquestes dues tendències, la negació sol reforçar-se en certs casos per mitjà d'elements quantitius amb valor minimitzador o generalitzador, i alguns d'aquests elements acaben impregnant-se del valor negatiu contextual i convertint-se finalment en veritaders mots negatius a partir d'un procés de rutinització (Haiman, 1994).

Aquest procés de formació de mots negatius té un cert caràcter cíclic, i pel que fa al català, els mateixos canvis que es van produir en el pas del llatí al català es constaten de nou en el català medieval i modern. L'objectiu fonamental d'aquest article serà analitzar aquesta tendència amb exemples del català antic.

2 Els mots negatius del català medieval

La majoria dels mots negatius llatins desaparegueren en el pas del llatí a les llengües romàniques. Els mots negatius llatins que es mantingueren en català són, de fet, l'excepció i acabaren desapareixent després d'un període més o menys curt. Concretament, es mantingueren el quantificador nominal *null* i l'adverbi temporal *unca*, el primer amb un ús més freqüent en els primers textos que no pas el segon. Un cas diferent és el de l'adverbi tem-

---

1 Aquest treball s'ha realitzat dins el marc del projecte d'investigació HUM 2005-03508 FILO del Ministeri d'Educació i Ciència-FEDER.

poral *nunca*, que no té un caràcter patrimonial i que s'usà com a cultisme sobretot durant el segle XV. La resta de quantificadors que es documenten en el català medieval es formaren en el llatí tardà o en època ja estrictament catalana.

En el quadre 1 s'arrepleguen els mots o les expressions negatives del català antic i es classifiquen atenent a la funció que realitzen i a l'origen llatí, romànic o català. Entre parèntesis s'indiquen aquells casos en què es constata la tendència de creació d'un nou mot negatiu que no arribà, tanmateix, a consumir-se. El signe “†”, finalment, fa referència a aquells mots que no s'han mantingut en el català actual, o que no s'han mantingut amb el valor negatiu.

	<i>indefinit</i>			<i>quantitatiu</i>	<i>adverbi de temps</i>	<i>adverbi de lloc</i>	<i>reforç</i>
	<i>quantificador nominal</i>	<i>pronom ('humà')</i>	<i>pronom ('inanimat')</i>				
<i>origen llatí</i>	†null				†nunca, †nunca		
<i>origen romànic</i>	negun > nengun > ningun	negú > nengú > ningú	†nient, res/re	gens	mai, †jamai, †jamés		pas
<i>origen català</i>		(persona)	(cosa)	†mica, gota, †punt	en ma vida	enlloc	†mica

Quadre 1. Els mots negatius del català medieval

Com es pot observar en el quadre, la majoria dels quantificadors de formació romànica han perviscut fins a l'actualitat, amb l'excepció del pronom *nient*, que no acabà d'arrelar plenament en català, i de les variants *jamai* i *jamés* de l'adverbi *mai*. El quantificador *ningun* (i flexió) també ha desaparegut en el català general, encara que es manté en valencià, junt amb la forma general *cap*, de formació tardana.² Respecte als quantificadors de formació catalana, no acabaren convertint-se en mots plenament negatius els substantius *persona* i *cosa*, mentre que *punt* i *mica* no s'han mantingut amb valor negatiu.

2 No s'ha inclòs en el quadre el quantificador nominal *cap*, pel fet que no es documenta en textos medievals, encara que segurament era viu en la llengua col·loquial de final de l'edat mitjana.

3 Els mots negatius de formació romànica

Com s'ha apuntat, els mots negatius més habituals en el català antic tenen un origen romànic i, en general, es formaren en el llatí tardà a partir de la gramaticalització d'elements, generalment substantius, sense un valor inicial negatiu. A grans trets es poden diferenciar tres estratègies diferents en el procés de formació d'aquests mots:

a) El procediment més general consistí en la gramaticalització de substantius que designen entitats individuals o genèriques, o objectes petits, i que s'usen com a minimitzadors, això és, com a elements que fan referència a entitats de valor mínim dins d'una escala.³ A aquest grup pertanyen mots com els següents:

- (1) a. RES / REM 'cosa' > res / re
- b. GENUS 'gènere, espècie, mena' > gens⁴
- c. PASSUM 'pas' > pas

En contextos negatius, i usats sense cap especificador, aquests substantius assumeixen un valor quantitatiu i permeten reforçar la negació, en la mesura que designen el valor mínim d'una escala de valors imaginària, com es pot observar en (2), on s'exemplifica el canvi experimentat per aquests mots i s'indica entre claudàtors un context adequat perquè aquest canvi es produeixi.

- (2) a. RES: [no vull] 'cosa (nascuda / del món)' → [no vull] 'res'
- b. GENUS: [no hi ha] 'mena, gènere (de dubte)' → [no n'hi ha] 'gens'
- c. PASSUM: [no caminà] '(ni un) pas' → [no caminà] 'en absolut' → [no ha fet això] 'contràriament al que es podria pensar'

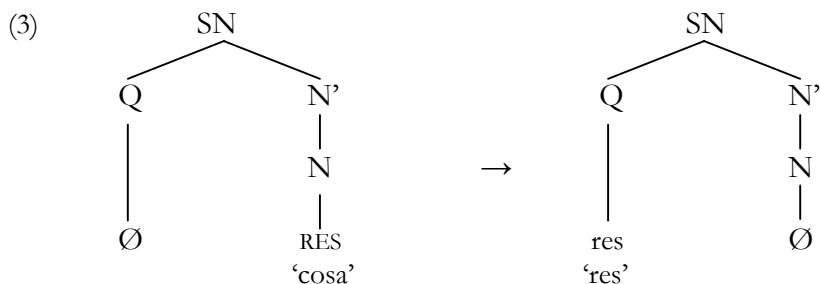
---

3 Sobre el concepte de *minimitzador*, vegeu Sánchez López (1999: 2594–2595) i Espinal (2002: 2756). Per a la formació de mots negatius a partir de minimitzadors es pot consultar Buridant (2000: 707–721), pel que fa al francès antic, i Llorens (1929: 185–192) i Camus (2006a: 1187–1188), pel que fa al castellà. Per als canvis experimentats per la negació del llatí a les llengües romàniques, vegeu, a més, Martins (1997, 2000), Batllori *et al.* (1998) i Pérez Saldanya (2004).

4 Val a dir que en algunes fonts hem trobat l'afiliació MINIME GENTIUM > *gens* (Schwegler, 1988: 27; Buridant, 2000: 716).

Com es pot comprovar en els exemples anteriors, la conversió en mots negatius implica la fixació del valor negatiu contextual,⁵ però també un canvi de categoria i una generalització d'ús a contextos diferents dels inicials. En el cas de *pas*, per exemple, la gramaticalització implica la transformació del substantiu inicial en partícula adverbial usada com a reforç de la negació amb tot tipus de verbs i no exclusivament amb els de moviment amb què s'associa inicialment.⁶

Des d'un punt de vista categorial, a més, cal tenir en compte que el canvi presenta diferències importants segons el mot de què es tracti. En el cas de *res*, el canvi manté el caràcter nominal de l'ètim, en la mesura que el substantiu es converteix en un pronom a partir d'un procés de reanàlisi sintàctica associada al canvi de significat.⁷ En (3) s'esquemmatitza aquest procés de reanàlisi: en l'estructura inicial, RES és un substantiu ple amb un valor indefinit i inespecífic associat al quantificador buit (vg. més endavant § 4.1); en l'estructura reanalitzada, *res* és un quantificador que assumeix un valor pronominal i que, consegüentment, continua desenvolupant les funcions pròpies d'un SN.

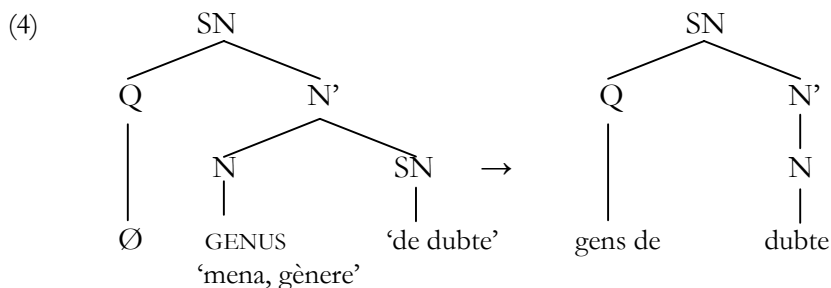

5 La gramaticalització de minimitzadors té lloc sobre la base d'un procés metonímic. A diferència de la metàfora, que associa dos dominis cognitius diferents, la metonímia permet fer referència a una unitat o un element implícit mitjançant un altre element explícit del mateix domini cognitiu (Cuenca / Hilferty, 1999: 114). Imaginem-nos, en el cas dels minimitzadors, una escala numèrica: la unitat mínima –o valor u– i la negació –inexistència o valor zero– constitueixen entitats conceptualment contigües que pertanyen al mateix domini. Sobre la metonímia associada als processos de gramaticalització, vegeu també, entre altres, Traugott / König (1991), Hopper / Traugott (1993) i Company (2003).

6 Ja en llatí trobem estructures del tipus *non passum vadere* ('no caminar ni un sol pas'), que són l'origen del procés de gramaticalització d'aquest substantiu (Buridant, 2000: 708).

7 La reanàlisi implica un canvi en l'estructura dels constituents oracionals que no afecta llur manifestació fonètica (Pérez Saldanya, en premsa).

En el cas de *gens*, el procés és una mica més complex, ja que el substantiu GENUS es converteix en un quantificador negatiu però, al mateix temps, el substantiu del SN més incrustat esdevé el nucli de la construcció reanaltzada (4). En aquest cas, a més, el valor quantitatiu de *gens* explica que una vegada reanaltzat com a quantificador negatiu, generalitzi el seu ús a contextos no nominals i s'usi també amb un valor adverbial per a quantificar verbs, adjectius i adverbis (i. e. *no menja gens*, *gens agosarat*, *gens malament*).

En el cas de *pas*, finalment, el canvi implica un grau major de gramaticalització en la mesura que no manté cap ús nominal i esdevé un simple reforç de la negació.

b) Un procediment estretament relacionat amb l'anterior és el de la formació de mots negatius a partir de sintagmes usats igualment com a minimitzadors i integrats per la conjunció negativa NEC, usada com a quantificador focal amb el valor de 'ni tan sols x', on x designa l'element quantificat. Dins d'aquest grup, cal situar els indefinits *ningú* / *ningun* i *nient*:

- (5) a. NEC UNUM 'ni (tan sols) u(n)' > negú (-un) > nengú (-un) →
ningú (-un) (*per analogia al pas de ne a ni*)
b. NEC ENTE 'ni (tan sols una) entitat' > nient⁸

8 Observeu que tots aquests mots gramaticalitzats que estem esmentant en català han donat lloc al fenomen anomenat de la *negació postverbal*, terme que es refereix a estratègies de negació predicativa en les quals com a mínim hi ha una paraula negativa després del verb (Schwegler, 1988: 21). Estudis diacrònics comparatius de les llengües romàniques demostren que el pas de la negació preverbal a la negació postverbal amb un minimitzador és un fenomen molt estès. Les llengües romàniques, de fet, han mostrat una tendència històrica a abandonar l'estructura llatina heretada *non* + verb (o paraula negativa + verb) (Schwegler, 1988: 22): *Auxilium mihi non praebet*: 'No m'ajuda'; *Auxilium mihi*

c) El tercer procediment de formació no té un origen nominal i s'explica a partir de l'ús d'elements amb un valor generalitzador, això és, de quantificador universal. Aquest és el cas, concretament, de la formació dels adverbis temporals a partir del quantificador de grau MAGIS 'més', precedit o no de l'adverbi aspectual IAM 'ja':

(6) (IAM) MAGIS 'ja més' > mai, jamai, jamás

Per explicar aquest procés de gramaticalització, cal tenir en compte que els quantificadors de grau també poden funcionar com a adverbis aspectuals en un context adequat (Brucart / Rigau, 2002: 1579; Solà i Pujols, 2002: 2920). El quantitatiu *més*, així, pot assolir en un context negatiu un valor universal equivalent a 'en tot el temps inclòs a partir del moment de referència', com es pot comprovar en l'exemple següent:

(7) No vindrà (ja) més = 'no vindrà a partir d'ara'

Com s'indica en (8), a partir d'aquest valor i a causa de l'ús sovintejat en oracions negatives, el quantificador assumeix primer el valor negatiu contextual de 'en cap moment a partir d'ara' i després el valor més general de 'en cap moment'.

(8) '(ja) més' → 'en cap moment a partir d'ara' → 'en cap moment'

Com s'ha apuntat més amunt, la formació de mots negatius té un cert caràcter cíclic. Això explica que en el català medieval es constati de nou la tendència a crear nous mots negatius a partir de la gramaticalització de minimitzadors o d'elements amb valor generalitzador, com es podrà comprovar tot seguit. En primer lloc, ens centrarem en els substantius sense determinant usats com a minimitzadors; en segon lloc, en la construcció

---

nullum praebet: 'No m'ajuda gens'; *Curavit, ne quis abiret*: 'Vigilava que ningú se n'anés' / 'Vigilava que no se n'anés ningú'; *Nihil usquam vidit*: 'No ha vist res enlloc' (Throm, 1987: 149). Cal remarcar, tanmateix, que el procés de creació de mots negatius mitjançant la gramaticalització de minimitzadors és general a moltes llengües en diferents períodes evolutius: el mot llatí *nihil* prové de *ne hilum*, que vol dir 'ni tan sols un fil'; en alemany, *nicht* prové de *nionibt* ('ni una petita cosa'), que originàriament no era sinó un reforç de *ni*: *ni ionibt* > *nionibt* > *nicht*; en castellà, *nada* prové de *rem natam* (Buridant, 2000: 708); etc. El caràcter cíclic, esmentat al començament de l'article, d'aquestes transformacions no es limita, doncs, al llatí i al català.

amb l'indefinit *algun(n)* posposat, que presenta un clar paral·lelisme amb els substantius anteriors; en tercer lloc, en els substantius usats igualment com a minimitzadors precedits del cardinal *un(a)*; finalment, en l'expressió generalitzadora de caràcter temporal *en ma / ta / sa vida*.

4 Els substantius escarits usats com a minimitzadors

En català medieval es constata clarament la tendència a convertir en mots negatius els substantius *cosa*, *persona* i *lloc*, paral·lela a la que es produí en llatí tardà amb el substantiu RES 'cosa'. Abans d'analitzar l'ús d'aquests mots en el català medieval, ens centrarem en les restriccions que planteja l'ús dels sintagmes nominals sense determinant ni quantificador (o SNs escarits), ja que l'absència d'especificador és la condició prèvia perquè el substantiu assoleixi un valor quantitatiu i es pugui iniciar el procés de gramaticalització.

4.1 Restriccions en l'ús dels SNs escarits

En el pas del llatí a la majoria de llengües romàniques, el SN experimenta un canvi molt important en fixar una posició a l'esquerra del substantiu per a determinants i quantificadors (Camus, 2006b), i en imposar fortes restriccions a l'ús dels SNs escarits. Pel que fa a aquest tema, és ben sabut que els substantius no comptables i els substantius comptables en plural poden usar-se fàcilment sense determinant en posició d'argument intern del predicat (9a i b). En canvi, els substantius comptables en singular no admeten aquesta possibilitat (9c), excepte en certs contextos, com ara les oracions negatives (9d).

- (9) a. Vull *pa*.
 b. Llegeix *còmics d'aventures*.
 c. *Conec *persona més cabuda que ell*.
 d. No conec *persona més cabuda que ell*.

Tenint en compte el que s'acaba d'indicar, es pot concloure que els sintagmes sense determinant ni quantificador com els de (9d) es comporten com a termes de polaritat negativa (TPNs), això és, com a elements que són sensibles a la polaritat oracional en la mesura que el seu ús sols és possible en un context modal com el creat per la negació. L'ús de SNs escarits amb el valor de TPNs presenta més restriccions en català que no pas en

castellà. En català, per exemple, resultarien poc naturals oracions com les castellanques de (10), que prenem de Bosque (1996: 40):

- (10) a. No encuentro película de mi gusto.
 b. No he visto ciudad que tenga más líneas de metro.

Continuant amb el castellà, aquests SNs escarits apareixen com a norma acompanyats d'un complement que restringeix l'abast del substantiu i presenten fortes restriccions de localitat (Benincà, 1980; Bosque, 1996: 39–40). Els SNs escarits, de fet, han de ser regits pel verb precedit de la negació (10) o per la preposició *sense* (*sin* en castellà), que incorpora lèxicament la negació (11a), i no admeten, en general, altres preposicions (11b).

- (11) a. *sin queja, sin casa*
 b. *?*No he hablado sobre película que te haya interesado.*

Els SNs escarits tenen una interpretació necessàriament indefinida i inespecífica motivada per l'absència de determinant i de quantificador. En contextos negatius i d'adjacència estricta al verb precedit de la negació (o a la preposició negativa), la interpretació equival a la negació d'un quantificador existencial. D'acord amb el que s'acaba d'assenyalar, es pot postular que, en contextos negatius, el caràcter inespecífic del quantificador buit queda legitimat sota l'abast d'un operador negatiu (i. e. *no*, *sense*). En (12a) es representa l'estructura sintàctica d'una oració amb SN escarit en context negatiu i en (12b) la interpretació lògica associada a aquesta estructura.

- (12) a. $\text{no V } [_{\text{SN}} [_{\text{Q}} \emptyset] [_{\text{N}}]]$
 b. $\text{no } \exists x, \text{ tal que } x = \text{N i V}_x$

Per a una oració com (9d), la interpretació equivaldria a 'no hi ha cap x tal que x sigui una persona més cabuda que ell i jo conegui x '.

4.2 El cas de *cosa* i *persona*

Centrem-nos ara en el català antic. En el corpus manejat trobem amb una certa freqüència ja des de finals del XIV, l'ús dels substantius *cosa* i *persona*, i en menor mesura *hom* i *home*, en SNs escarits. En molts casos es tracta d'usos semblants als que documentem en català i sobretot en castellà actuals, com es pot comprovar en els exemples de (13), en què els substantius

apareixen acompanyats d'un complement restrictiu, sobretot d'una oració de relatiu:

- (13) a. —Si a mon consell vos teniu —dix Plaerdemavida—, no us consellaré *cosa que no sia de profit e honor vostra*.
(Martorell, *Tirant II* [1490]: 499)
- b. Dos barons de Alamanya, de aquells qui han poder de elegir emperador, pochs dies ha foren ací e, con se partiren, volgueren dir que no havien vist jamás *home ab tanta afabilitat*.
(Martorell, *Tirant I* [1490]: 357)

Aquests substantius escarits, tanmateix, presenten una sèrie de propietats que els diferencien dels usos actuals i que permeten pressuposar un cert grau de gramaticalització i una clara proximitat als mots *res* i *ningú*:

a) En molt casos els substantius apareixen modificats pel complement *en lo món* o *del món*, que reforça el caràcter minimitzador del sintagma escarit:

- (14) a. Senyora, cert és que no és *cosa en lo món* que per vostre servey pusca fer que no ho faça abans que per donzella que en lo món sia
(*Curial I* [m. xv]: 121)
- b. [...] no és *cosa en lo món* que a mi fos possible de fer que per la altesa vostra me fos manat que yo no u complís
(Martorell, *Tirant I* [1490]: 412)

b) A diferència del que ocorre en l'actualitat, els SNs escarits es documenten a vegades sense cap complement:

- (15) a. Mas quan vindrà, llavors Déus los tirarà aquesta virtut, e no s'i faran matrimonis ni *cosa*. (Sant Vicent, *Sermons IV* [1^a m. xv]: 126)
- b. Quallaren-se d'espant y no respongueren *cosa* y perderen la paraula [...]
(Conques, *Job* [1557]: 81)

c) També a diferència del que ocorre actualment, aquests sintagmes no ocupen necessàriament una posició adjacent al verb (16a) i poden fins i tot anteposar-s'hi (16b):

- (16) a. —Y yo us dó la fe —dix lo rey d'armes— de no manifestar aquest fet a *persona del món* sinó ha Clara de Clarença.
(Martorell, *Tirant I* [1490]: 97)
- b. Yo us dich certament que *persona del món* no·s deu plànyer de vós.
(*Curial I* [m. XV]: 169)

d) En el cas de *cosa*, a més, es documenta sovint precedit de la preposició *per* en la construcció *per cosa del món*, equivalent a l'actual i coetània *per res del món*:

- (17) a. de tal remissió no·ns calia duptar, car *per cosa del món* no fariets, senyor, aquella.
(*Epistolari I* [1399]: 316)
- b. E *per cosa en lo món* yo no comportaria que cavaller ne gentilhome, qualsevulla que fos, en la mia nau posàs vitualles
(Martorell, *Tirant I* [1490]: 168)

Totes les propietats esmentades permeten concloure que *cosa* i *persona* havien assolit un cert grau de gramaticalització, sobretot en combinació amb el sintagma *del món*. La pregunta que encara queda oberta és per què no es consumà el procés de gramaticalització fins a convertir-se en veritables quantificadors negatius, com en el cas del francès *personne*.

4.3 El cas de *en lloc*

A diferència del que ocorregué amb *cosa* i *persona*, el procés de gramaticalització sí que es consumà en el cas de l'expressió *en lloc*, convertida en l'adverbi *enlloc*. L'ús de substantius escarits singulars precedits de preposició presenta fortes restriccions en l'actualitat (Bosque, 1996: 40–41 i 73ss.) fora de casos més o menys estereotipats. Pel que fa a la preposició locativa *en*, per exemple, podem dir *Deixa-ho en terra* però no *Deixa-ho en llit* o *en taula*, etc. En català antic, com en altres llengües romàniques, aquesta possibilitat presentava menys restriccions i era habitual l'ús sense determinant en casos com *a casa*, *dins mar*, *caure a terra* o *en terra*, *anar a infern*, *anar en paradís*, etc. (Moll, 1952: § 473d). També en el cas de *lloc* trobem amb relativa freqüència l'ús sense determinant acompanyat d'un complement restrictiu:

- (18) a. per què us pregam que donets endreça que us vejats ab los prohòmens de Morella e de Castelló *en loch covinent*
(*Consells* [1325], 355)

- b. e axí mateix, con ell entraria ab la host dintra terra, que les galeas li fossen *en loch sabut* ab viandes et ab tot refreschament
(Muntaner, *Crònica* [1352]: 105ra)

El mateix ús sense determinant és també habitual en contextos en què el sintagma locatiu es troba dins l'abast de la negació o d'un altre activador negatiu i, per tant, en contextos a partir dels quals es pot iniciar el procés de gramaticalització:⁹

- (19) a. no gosasen metre *en loch de realench*, ço és, en la dita ciutat
ne en lo terme d'aquella (Consells [1325], 387)
b. *Interrogatus* si aquest *testis* viu la dita Anthònia sola ab negun
hom *en loch suspitós*. E dix que no. (Gat [1374–1377]: 28v)
c. per què yo no gosaria aparèxer *en loch on ela fos*
(Jerusalem [1388–1413]: 36)
d. què en aytal cas deu-se hom guardar d'estar *en loch*
hon aytal vent fret buff (Agramont, *Regiment* [1388]: 61a)

El procés de gramaticalització, de fet, ja es constata en textos catalans del XIV, sobretot del català oriental. En aquests textos, concretament, es documenta l'ús de *enlloc* sense cap complement (20a), acompanyat del reforç *del món* (20b i c) i anteposat a la negació (20d).

- (20) a. manà al dit noble que tantost que's reculí's et que se'n muntàs per
la feu de Roma et no s'aturàs *enloch* tro que fos ab lo papa
(Muntaner, *Crònica* [1352]: f. 26ra)
b. e no as volgude anar *en loch del món* si no
en casa vostra (Tous, *Cartes* [1373]: 409)

9 Amb el terme *activador negatiu* (AN) es fa referència al conjunt d'elements amb valor negatiu o modal que creen un context adequat en el qual és possible l'ús dels mots negatius i, en general, dels termes de polaritat negativa. El grup dels ANs inclou elements i estructures força heterogenis (preposicions, adverbis, verbs, construccions comparatives, etc.) (Bosque, 1980: 65; Sánchez López, 1999: 2604). En català antic –i en certa manera també en català actual–, també són ANs elements, com ara la modalitat interrogativa o la conjunció condicional *si*, que, tot i no tenir un valor pròpiament negatiu, creen un context modal o no assertiu (Pérez Saldanya / Torrent-Lenzen, en premsa). Esmentem, en aquest context, el fenomen de la negació contextual o expletiva, la qual apareix en estructures com ara les oracions completives dependents de predicats d'impediment o de temor, tema tractat, en relació amb el català antic, en Pérez Saldanya / Torrent-Lenzen (2006).

- c. E ell dix -nos que no iria a posada ni *en loch del món*
(Jaume I, *Fets* [1343]: 188v)
- d. Què us diré? Que *enloch* no-s podien trobar ab los catalhans et aragonesos que no fossen morts o desbaratats.
(Muntaner, *Crònica* [1352]: f. 52va)

El comportament de *en lloc* en contextos negatius és, doncs, paral·lel al de *cosa* i *persona*, però presenta un procés més ràpid de gramaticalització i sobretot un procés que s'ha consumat fins a convertir *enlloc* en un vertader mot negatiu. A què es deuen aquestes diferències? Possiblement, al fet que *cosa* i *persona* entraven en competència amb mots negatius preexistents, mentre que *en lloc* no presentava cap quantificador negatiu paral·lel i sols podia competir amb variants amb el mateix substantiu *lloc* amb un quantificador:

- (21) a. Fo demanat si digous primer pasat fo él ab lo dit moro catiu d'en P. Maçó ni mengà ab aquel *en alcun loch*, e dix que no.
(*Clams* [1287]: 122)
- b. no gos aquella vendre hó fer vendre *en negun loch*
(*Consells* [1327]: 373)

5 La posposició de *algun*

En català antic, com en altres llengües romàniques, l'indefinit *algun* podia usar-se amb un valor no existencial en contextos negatius:

- (22) a. aquella humilitat que-s pertany, a la dita ciutat no pot ésser dat *algun càrrech* o reprehensió
(*Epistolari* I [1358]: 207)
- b. *Item*, ordenam que lo dit scrivà *no* puxa desempaxar ni fer *algunes* letres de crehença o altres en nom de jurats
(*Algezira* [1446]: 174)

A més d'aquest ús pronominal, és interessant apuntar que l'indefinit *algun* assolia una interpretació necessàriament negativa posposat al substantiu:

- (23) a. Que nengú no gos vendre *volateria alguna* en la ciutat o en los raval d'aquella.
(*Consells* [1323]: 333)
- b. en tant que si axí era, jamés no-s seguiria *punició alguna*.
(*Epistolari* I [1399]: 330)

Les construccions amb *algun* posposat presenten un clar paral·lelisme amb els SNs escarrits analitzats en l'epígraf 3, com es pot constatar a partir de les propietats següents:¹⁰

a) Els substantius són comptables i s'usen en singular, i per això no es documenten casos de *algun(a)* en plural; això és, no es documenten casos del tipus **No gos vendre volateries algunes*, paral·lel a l'exemple (23a). Notem, en aquest sentit, que si apareixen dos substantius coordinats, l'indefinit es manté en singular posposat generalment al segon substantiu:

- (24) a. a ell no faria bé de fer-ne *pau ne relaxació alguna*
 (Epistolari I [1379]: 274)
 b. E si's porà la dita vila flixar del síndich que té en València no faça
embaxada o missatgeria alguna. (Algezira [1446]: 168)
 c. Totes les coses atorgades per fortuna són vanes com no hajan
constància ne fermetat alguna (Martorell, *Tirant* II [1490]: 760)

b) El sintagma ha d'aparèixer sota l'abast de la negació, i per això les diferències de gramaticalitat de (25):

(25) *(No) volia cosa alguna

c) El sintagma ha de ser regit per un verb precedit de negació, com en els exemples arrellegats fins ara, o per la preposició *sens(e)*, com en (26):

- (26) a. e daven-se los colps molt fers *sens pietat alguna.*
 (Martorell, *Tirant* I [1490]: 144)
 b. poc o no-res aprofitara sent hòmens *sens vigor alguna y*
desaprofitats (Conques, *Job* [1557]: 76)

També apareix amb altres preposicions, però es tracta de complements seleccionats pel verb i de preposicions amb un valor clarament gramatical:

- (27) a. no fem ne procuram dan *a persona alguna.* (Curial [m. XV]: 28)
 b. per no haver mengat fruyta fresca jamés encorregué *en malaltia*
alguna (Alcanyís, *Regiment* [1490]: 151)

10 Sobre l'ús d'aquest indefinit posposat en castellà actual, vegeu Sánchez López (1999: § 40.3.3.2) i en castellà medieval, Camus (2006a: 1184ss.).

Tenint en compte aquest paral·lelisme, podem pressuposar que, com en el cas dels SNs escarits, també en aquest cas existeix una posició buida de quantificador i que aquesta posició buida és la que permet que l'indefinit *algun* rebi la interpretació no existencial:

- (28) a. no [V [SN Ø [N^r N algun]]]
 b. sens [SN Ø [N^r N algun]]

Notem, a més, que la posposició es documenta igualment amb l'indefinit negatiu *ningú*/(-*un*):

- (29) a. No trobe *rabó ninguna* per hon de vós oblidat sia me degué baratar per Tirant paraules ab efectió demostrades [...]
 (Martorell, *Tirant I* [1490]: 355)
 b. No alcança *home nengú* lo valor de aquella y com sia eterna no's trobarà hon hòmens habiten. (Conques, *Job* [1557]: 73)

Arribats en aquest punt, la pregunta que ens hem de tornar a plantejar és per què les construccions amb l'indefinit posposat s'han mantingut en castellà però no en català. Sens dubte aquesta diferència cal buscar-la en el caràcter culte que sembla tenir l'ús de *algun* en contextos negatius. En la mesura que en català els usos cultes de la llengua retrocediren a partir de l'edat moderna, també s'abandonaren progressivament algunes de les construccions vinculades bàsicament als registres formals i cultes de la llengua.

6 La gramaticalització d'altres minimitzadors

En l'epígraf 3 s'han analitzat els minimitzadors integrats per un substantiu sense determinant referit a entitats individuals. Juntament amb aquests minimitzadors, en català medieval, com en l'actual, també són molt abundants els SNs integrats pel quantificador *un(a)* seguit d'un substantiu que designa una entitat petita o d'escàs valor. En (30) es reproduïxen alguns exemples del català medieval o de primeries de l'edat moderna.

- (30) a. E con éls vissen que éls no podien aver *I^a gota* d'oli de les olives, con tot lo dia hi aguessen trebayat, e lo baron de Déu lus fos axí enujós, ja li dixeren majors vilanies.
 (Sant Gregori, *Diàlegs* [1340]: 58v)

- b. la tua gran força no seria *un punt* debilitada per alguna spurna de minvosa terror (Malla, *Pecador* [1420–1430]: 147)
- c. ço que no pot fer com no haja *un diner* al món (Epistolari I [1401]: 151)
- d. los qui grans, solemnes palàcios edifiquen no trobaran *una chicha spellunca* on amagar se puguen (Pereç, *Sant Vicent* [1510]: 107)
- e. lo valerós comte no desmayà *un pèl* (Despuig, *Col·loquis* [1557]: 95)

Alguns d'aquests substantius, a més, es gramaticalitzaren com a vertaders mots negatius amb un valor paral·lel al del quantitatiu *gens* o la partícula de reforç *pas* (Par, 1923: 282). Aquest és el cas dels *mica*, *gota* i *punt*, que tenen en comú el fet de designar una entitat petita de diversa naturalesa: d'espai i temps (*punt*), de líquid (*gota*) i de matèria, especialment de pa (*mica*). En català antic aquests mots es documenten amb valor negatiu en usos que pressuposen diferents graus de gramaticalització. Deixant de banda l'ús com a substantius plens i l'ús com a minimitzadors en SNs indefinits, ja exemplificats en (30), tots tres poden funcionar en construccions partitives designant una quantitat nul·la d'un conjunt:

- (31) a. Faz-vos sé[nye]r saber que jo no é *micha de la paga* que vos mi promessés, doc. s. XIII (Pujol, *Documents* [1230–5], *ap.* Coromines, 1980–1991: *mica*)
- b. pren lo cànter e acabaçe-l a la dita font e no'n li poch entrar una làgrema ni *gota de ayga* (Canals, *Confessió* [1420]: f. 95rb)
  - c. ela aportà custumas malvades e anvagosas, hon ela no avia *punt de dratura* (*Questa* [1380]: f. 83rb)

Tots tres, a més, s'usen també amb valor adverbial quantificant un predicat verbal o adjectival amb el valor de 'absolutament res':

- (32) a. Depuys no ha hauda dolor, sinó un petit que n'hac lo dimecres...: depuys, senyor, no n'ha hauda *mica* (Roca, *Medic.* [a. 1374]: 83, *ap.* Alcover / Moll, 1930–1962: *mica* 3)
- b. Axí que as-nos samblant qa-ns dix var da totes cosas cor él aya pesats ·CCC· anys que asta vantura li avench e no viu puyx *gota*. (*Questa* [1380]: f. 44rb)
  - c. pasaren més de set mesos que no ploqué *gota*, que no-s podia sembrar (*Antiquitats* [1583]: 229)

- d. Nostre Senyor vanch an tera, hon él trobà le mort que de vida
no n'i avie *punt*. (*Questa* [1380]: f. 90va)
- e. deuen ésser ben tractats e no *punt* molestats ni congoixats
(*Epistolari* II [1457]: 190)

En el cas de *mica*, a més, el procés de gramaticalització va un pas més enllà en la mesura que també es documenta des d'antic amb un valor equivalent a *pas*:

- (33) Tornad-vos a mi, zo dix N[ostre] S[èiner], ab tot vostre cor e ab
tota vostra pensa. No dix *mica* “ab la meitad del cor”, mas “ab
tot lo cor” (*Organyà* [f. XII–c.XIII]: 121)

Dels tres mots analitzats, *mica* és el que es documenta primer amb un valor negatiu, com mostra l'exemple anterior de les *Homilies d'Organyà*, però també és el que apareix de manera més esporàdica i el que primer caigué en desús, segurament pel fet que es consolidà plenament amb un valor equivalent a *poc* (i. e. *una mica de pa*). En els altres dos casos, la gramaticalització està ben documentada des del segle XIV. Dels dos, *gota* mantingué una major vigència i ha perviscut fins a l'actualitat en parlars gironins (Coromines, 1980–1991, IV: 587b). Respecte a *punt*, apareix bastant documentat en textos del XV però després retrocedí i acabà caient en desús.

7 El cas de *en ma vida*

L'última construcció que analitzarem és l'expressió temporal *en (tota) sa vida*, usada també com a reforç de la negació. Notem que, a diferència de les estructures analitzades fins ara, en aquest cas el reforç negatiu s'assoleix pel fet que l'expressió té un valor universal i indica que la negació és vàlida en el conjunt de temps comprès per tota una vida:

- (34) a. mana que no sia *en tota sa vida* acabat entrò a la sua mort
(*Vides* [f. XIII]: 199)
- b. significa que ls clerges no deven aver neguna legesa *en
tota lur vida* (*Vides* [f. XIII]: 281)
- c. No pense negú que *en ma vida* yo la dexàs partir de mi.
(Martorell, *Tirant* I [1490]: 426)

A causa d'aquest valor, en català antic, aquests sintagmes es troben a vegades en correlació amb *mai* o *jamés* emfatitzant el caràcter negatiu de l'oració:

- (35) a. Servau-me lo guiatge, senyora, car vos me apresonau –dix Tirant–, car *jamés en ma vida* tan cruel ne tan fort presó no sent.
(Martorell, *Tirant I* [1490]: 379)
- b. lo vent de mutabilitat los ve al encontre e ls fa tan dura punta, que prestament los lança en la vall de aterrament, plena de desonors e vituperis e minves contínues, en manera que *jamés* alça lo cap *en tota la vida sua*.
(Villena, *Vita I* [1497]: 35)
- c. Scriu dins lo teu indurit cor les nafres e dolors del meu amat fill e totes les obres sues, e aquí veuràs e legiràs com *jamés en tota la vida sua* hun sol moment no ha reposat que per tu nit e dia no haja treballat
(Villena, *Vita I* [1497]: 196)

Usos com els anteriors indiquen que aquesta construcció es trobava ja força lexicalitzada en contextos negatius, tot i que no havia assolit encara el grau de fixació estructural que presenta en l'actualitat.

8 Conclusions

El procés de formació de mots negatius a partir de mots o expressions no negatives té un caràcter cíclic i els mateixos canvis que s'observen en el llatí tardà es tornen a produir en el català medieval. Igual que ocorregué en llatí tardà, en català medieval es constata la tendència a gramaticalitzar, com a mots negatius, substantius sense determinant usats com a minimitzadors. Aquest és el cas de *cosa* i *persona*, que no han arribat finalment a gramaticalitzar-se, i el de *lloc* precedit de la preposició *en*, construcció que sí que s'ha convertit en l'adverbi negatiu *enlloc*. El procés de gramaticalització es consumà igualment en el cas dels substantius *mica*, *gota* i *punt*. Tots tres es documenten amb el valor del quantitatiu *gens* i el primer també amb el valor de *pas*. De manera semblant al llatí, també es constata la tendència a gramaticalitzar expressions temporals amb valor generalitzador, com ara l'expressió *en ma / ta / sa vida*. En català antic, també es documenta àmpliament l'ús negatiu de l'indefinit *algun*, sobretot posposat al substantiu, construcció que no ha perviscut en català actual, segurament a causa del seu caràcter culte.

Bibliografia

- Alcover, Antoni M^a / Moll, Francesc de B. (1930–1962): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vols., Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- Batllori, Montse / Pujol, Isabel / Sánchez Lancis, Carlos (1998): “Semántica y sintaxis de los términos negativos en su evolución diacrónica”, ponència llegida al *XXVIII Simposio de la Sociedad Española de Lingüística*, Madrid.
- Benincà, Paola (1980): “Nomi sense articolo”, *Revista de grammatica generativa* 5, 51–63.
- Bosque, Ignacio (1980): *Sobre la negación*, Madrid: Cátedra.
- (1996): *El sustantivo sin determinación*, Madrid: Visor.
- Brucart, Josep M. / Rigau, Gemma (2002): “La quantificació”, dins Solà / Lloret / Mascaró / Pérez Saldanya (eds.), vol. 2, cap. 8, 1517–1589.
- Buridant, Claude (2000): *Grammaire nouvelle de l’ancien français*, París: Sedes.
- Camus Bergareche, Bruno (2006a): “La expresión de la negación”, dins: Company, Concepción (dir.): *Sintaxis histórica del Español, Parte I: La frase verbal*, México: D. F.: Fondo de Cultura Económica / Universidad Nacional Autónoma de México, vol. 2, cap. 13, 1165–1252.
- (2006b): “La quantificació: estudi comparatiu castellà-català”, *Caplletra* 38, 101–118.
- Company, Concepción (2003): “La gramaticalización en la historia del español”, dins: *Gramaticalización y cambio sintáctico en la historia del español* (= *Medievalia* 35), 3–61.
- Coromines, Joan (1980–1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 9 vols., Barcelona: Curial.
- Cuenca, Maria Josep / Hilferty, Joseph (1999): *Introducción a la lingüística cognitiva*, Barcelona: Ariel.
- Espinal, M. Teresa (2002): “La negació”, dins Solà / Lloret / Mascaró / Pérez Saldanya (eds.), vol. 3, cap. 24, 2727–2797.
- Haiman, John (1994): “Ritualization”, dins: Pagliuca, William (ed.), *Perspectives on Grammaticalization*, Amsterdam: John Benjamins, 3–28.
- Hopper, Paul J. / Traugott, Elisabeth Closs (1993): *Grammaticalization*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Llorens, Eduardo L. (1929): *La negación en español antiguo con referencia a otros idiomas* (*Revista de Filología Española*, annex 11), Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Martins, Ana Maria (1997): “Aspectos da negação na história das línguas românicas (Da natureza de palavras como *nenhum, nada, ninguém*)”, dins: Castro, Ivo (ed.): *Actas do XII Encontro Nacional da Associação Portuguesa de Linguística*, vol. II, Lisboa: Associação Portuguesa de Linguística, 179–210.
- (2000): “Polarity items in Romance: Underspecification and lexical change”, dins: Pintzuk, Susan / Tsoulas, George / Warner, Anthony (ed.): *Diachronic Syntax. Models and Mechanisms*, Oxford: Oxford University Press, 191–219.
- Moll, Francesc de B. (1991 [1952]): *Gramàtica històrica catalana*, València: Universitat de València.
- Par, Anfós (1923): *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge (1398)*, Halle: Max Niemeyer.
- Pérez Saldanya, Manuel (2004): “La negació i la concordança negativa en català antic”, *Estudis Romànics* XXVI, 65–83.
- (en premsa): “Gramaticalització i reanàlisi: funció i estructura en el canvi sintàctic”, *Catalan Journal of Linguistics*, volum monogràfic sobre “Linguística teòrica: anàlisi i perspectives II”.
- / Torrent-Lenzen, Aina (2006): “L’anomenada negació expletiva en català antic”, dins *Miscel·lània Joseph Gulsoy 1*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 231–253.
- / — (en premsa): “Los activadores negativos en catalán antiguo”, dins *Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes, Innsbruck 2007*, Tübingen: Niemeyer.
- Sánchez López, Cristina (1999): “La negación”, dins: Bosque, Ignacio / Demonte, Violeta (ed.): *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid: Espasa, cap. 40, 2561–2634.
- Schwegler, Armin (1988): “Word-order changes in predicative negation strategies”, *Diachronica* 5, 21–58.
- Solà, Joan / Lloret, Maria Rosa / Mascaró, Joan / Pérez Saldanya, Manuel (eds. 2002): *Gramàtica del català contemporani*, 3 vol., Barcelona: Empúries.

- Solà i Pujols, Jaume (2002): “Modificadors temporals i aspectuals”, dins Solà / Lloret / Mascaró / Pérez Saldanya (eds.), vol. 3, cap. 26, 2867–2936.
- Throm, Hermann (¹⁷1987): *Lateinische Grammatik*, Düsseldorf: Schwann.
- Traugott, Elisabeth Closs / König, Ekkehard (1991): “The semantics-pragmatics of grammaticalization revisited”, dins: Traugott, Elisabeth Closs / Heine, Bernd (eds.): *Approaches to Grammaticalization*, vol. I, Amsterdam: Benjamins, 189–218.

Corpus

- Agramont, *Regiment*: Joan Veny i Clar, Regiment de preservació de pestilència de Jacme d’Agramont (S. XIV). *Introducció, transcripció i estudi lingüístic*, Tarragona: Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1971.
- Alcanyís, *Regiment*: Lluís Alcanyís, *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència*, introducció per José M. López Piñero, estudi i edició a cura d’Antoni Ferrando Francés, València: Universitat de València / Ajuntament de València, 1999.
- Algezira*: *Libre de diverses statuts e ordenacions fets per lo consell de la vila de Algezira*, edició a cura d’Aurelio J. Lairón Pla, València: Universitat de València, 2001.
- Antiquitats*: *El Libre de Antiquitats de la Seu de València*, vol. 1, estudi i edició a cura de Joaquim Martí i Mestre, Barcelona / València: Publicacions de l’Abadia de Montserrat / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 1994.
- Canals, *Confessió*: Antoni Canals, *Tractat de Confessió*, edició a cura d’Emili Casanova, Universitat de València, text no publicat.
- Clams*: Maria Àngels Diéguez Seguí, *Clams i crims en la València medieval segons el Llibre de cort reial de justícia (1279–1321)*, Alacant: Universitat d’Alacant, 2002.
- Conques, *Job*: Jeroni Conques, *Llibre de Job, versió del segle XVI*, Barcelona: Curial, 1976.
- Consells*: *El primer manual de consells de la ciutat de València (1306–1326)*, edició a cura de Vicent Anyó Garcia, València: Ajuntament de València, 2001.
- Curial*: *Curial e Güelfa*, edició a cura de Ramon Aramon i Serra, Barcelona: Barcino, 1930, vol. I, 1931, vol. II, i 1933, vol. III.

- Despuig, *Col·loquis*: Cristòfor Despuig, *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, edició a cura d'Eulàlia Duran, Barcelona: Curial, 1981.
- Epistolari I*: Agustín Rubio Vela, *Epistolari de la València medieval (I)*, Barcelona / València: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2003² [1985].
- Epistolari II*: Agustín Rubio Vela, *Epistolari de la València Medieval (II)*, Barcelona / València: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 1998.
- Gat*: Joan Anton Rabella, *Un matrimoni desavingut i un gat metxinat. Procés criminal barceloní del s. XIV*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998.
- Jaume I, *Fets*: *Llibre dels fets del rei en Jaume*, vol. II, edició a cura de Jordi Bruguera, Barcelona: Barcino, 1991.
- Jerusalem. Les Corts de Jerusalem. Sermó al·legòric del segle XIV*, edició a cura de Mateu Rodrigo Lizondo, Barcelona: Edicions del Mall, 1985.
- Martorell, *Tirant*: Joanot Martorell i Martí Joan de Galba, *Tirant lo Blanch*, 2 vols., transcripció, coordinació i notes d'Albert Hauf, València: Generalitat Valenciana / Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1990.
- Malla, *Pecador*: Felip de Malla, *Memorial del pecador remut*, vol. I, edició a cura de Mn. Manuel Balasch, Barcelona: Barcino, 1981.
- Muntaner, *Crònica*: Ramon Muntaner, *Crònica*, a cura de Josep Antoni Aguilar. Tesi doctoral en curs, València: Universitat de València.
- Organyà*: *Homilies d'Organyà*, edició a cura d'Amadeu-J. Soberanas, Andreu Rossinyol i Armand Puig, Barcelona: Barcino, 2001.
- Pereç, *Sant Vicent*: Miquel Péreç, *La vida de sant Vicent Ferrer*, edició a cura d'Antoni Ferrando Francés, València: Universitat de València / Vicent García Editores, 1996, pàg. 79–121.
- Questa*: Vicent Martines, *La versió catalana de la Queste del Saint Graal: Estudi i edició*. Tesi doctoral, Alacant: Universitat d'Alacant, 3 vols., 1993.
- Sant Gregori, *Diàlegs*: Montserrat Alegre Urgell, *Diàlegs de Sant Gregori. Re-transcripció i estudi lingüístic de la versió catalana de 1340*. Tesi doctoral, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2004.
- Sant Vicent, *Sermons*: Sant Vicent Ferrer, *Sermons*, vol. 3, edició a cura de Gret Schib, Barcelona: Barcino, 1975.
- Tous, *Cartes*: Teresa-Maria Vinyoles i Vidal, "Cartes d'una catalana del segle XIV al seu marit", *Estudis Universitaris Catalans. Estudis de Llengua i litera-*

tura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari, vol. IV, Barcelona: Curial, 1984, pàg. 387–419.

Vides: Vides de sants rosselloneses, II. Transcripció del text, edició a cura de Ch. S. Kniazzech i E. J. Neugaard, Barcelona: Rafael Dalmau, 1977.

Villena, *Vita: Concordança de la Vita Christi de Sor Isabel de Villena*, a cura de Rafael Alemany *et al.*, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (a partir del text de Ramon Miquel i Planas, Barcelona, 1916).